

Consideratii privind dreptul asupra propriului corp

Considerations upon one's right over his own body

Prof. univ. dr. Sevastian Cercel

Abstract

The existence of the "individual person", understood as an actor of juridical life, is conditioned by its biological existence. There is an indestructible link between the human body alive and its juridical personality: only the child born alive becomes endowed with a juridical personality, while, at the human being's death, his juridical personality ceases lawfully. The astounding progresses made in biology and medicine throw to the law the challenge of watching over the: "artificial human reproduction", to the "human being's modification", through medicine, surgery and genetics. The possibility of drawing away, some human tissues or organs for the purpose of achieving transplants has determined the necessity of clearly establishing the rights that the individual person might have over her own body.

Key words: *right over one's own body; the individual person's dignity; free use made of one's own body; constitutional frame; solutions given by the new Civil Code.*

Cuvinte cheie: *dreptul asupra propriului corp; demnitatea persoanei; libera utilizare a corpului uman; cadrul constituțional; soluțiile noului cod civil.*

1. Noțiuni introductive. Multă vreme dreptul nu a fost interesat de corpul uman, așa încât normele juridice au făcut referire la el numai indirect, cu ocazia nașterii și a morții persoanei fizice. Dar și în asemenea situații ceea ce interesa era dobândirea sau pierderea personalității juridice, iar nu conținutul juridic al noțiunii de corp. Evoluția vieții sociale și îndeosebi progresele uluitoare ale biologiei și medicinei au determinat însă transformări profunde, iar corpul uman a început să fie apreciat și ca o sursă de utilități personale și sociale care reclamă atenția dreptului. Progresul cunoașterii și a tehnicii provoacă dreptul să asiste la „reproducerea umană artificială”¹, la „modificarea omului” prin medicină, chirurgie și genetică sau chiar la „acțiunea asupra speciei umane însăși”.

Întotdeauna existența persoanei fizice, înțeleasă ca actor al vieții juridice, a fost condiționată de existența sa biologică, pentru că între corpul viu al omului și personalitatea sa juridică a existat și există o legătură indestructibilă: numai copilul născut viu este dotat cu personalitate juridică, iar la moartea omului încetează de drept personalitatea sa juridică. Dar posibilitatea prelevării unor țesuturi și organe

---

¹Pentru unele aspecte, a se vedea, Filația în cadrul asistenței medicale a procreării, în Dreptul nr. 9/2001, Veronica Dobozi (I), p. 41-48 ; Gabriela Lușan, Irina Apetrei (II), p. 49-57.

umane în scopul realizării de transplanturi a determinat necesitatea clarificării drepturilor pe care persoana fizică le poate avea asupra propriului corp.

Într-o opinie se consideră că persoana deține asupra propriului corp o putere, caracteristică dreptului de proprietate, care îi permite să excludă pe altul și să-și rezerve utilitățile propriului corp². Considerând că proprietatea este, în primul rând, putere de a interzice, aceasta se va manifesta aici, de principiu, în puterea de inviolabilitate a corpului uman, așa încât atingerea integrității fizice este supusă voinței persoanei în cauză. Proprietatea corpului va oferi fiecăruia stăpânirea utilităților sale corporale, cu respectarea restricțiilor impuse de lege.

Principiul liberei utilizări a corpului de către subiect ar exprima ideea potrivit căreia fiecare poate să rețină din corpul său toate utilitățile (usus, fructus, abusus). În esență, corpul uman ar fi obiectul unui drept de proprietate, așa încât fiecare are posibilitatea de a dispune liber, material și juridic, de corpul său. Acest *drept de proprietate* nu este însă netransmisibil pentru cauză de moarte și este „în mod imperfect disponibil”. Într-o altă opinie, susținută de majoritatea autorilor, se consideră că nu se poate vorbi de drepturi pe care le-ar avea persoana asupra propriului său corp, privit ca obiect, ci despre drepturile personalității, în sens restrâns, care includ și dreptul persoanei la integritatea sa fizică. Corpul este substratul biologic al persoanei, așa încât prin apărarea sa este apărat însuși subiectul de drept. S-a arătat că teoriile referitoare la pretinsul drept de proprietate asupra corpului uman aduc în discuție în mod abuziv terminologia patrimoniului, fără a ține seama că în această materie este vorba „despre a fi, iar nu despre a avea”³.

---

²Frédéric Zenati- Castaing, Thierry Revet, op cit., p. 242 – 245, care arată că inviolabilitatea, principiul al proprietății, conferă titularului său puterea, pe de o parte, de a se opune la atingerile fizice (care impune interdicția violenței sub toate formele), iar pe de altă parte, ca un corolar, să autorizeze astfel de atingeri (nu se poate aduce atingere integrității corpului decât în caz de necesitate medicală pentru respectiva persoană și cu titlu excepțional pentru interesul terapeutic al altuia – art. 16-3 c.civ. fr.). Se recunoaște că această teză este respinsă de marea majoritate a doctrinei contemporane care refuză să analizeze puterile omului asupra corpului său ca un drept de proprietate. Această poziție ar fi tributară concepțiilor morale și filosofice cărora le repugnă să consacre instrumentalizarea medicală a corpului și, mai larg, să admită înțelegerea persoanei ca un obiect. Se admite că opinia potrivit căreia dreptul fiecăruia asupra corpului său este un drept al personalității, adică asupra atributelor personale (ceea ce determină specificitatea și singularitatea fiecărei persoane) ar fi satisfăcătoare dacă ar fi redefinite drepturile personalității de o manieră care să releve natura lor de proprietate. Numai o asemenea calificare ar permite înțelegerea întinderii puterilor subiectului asupra corpului uman, atâta timp cât elementele și produsele corpului uman pot fi înscrăinate, uneori cu titlu oneros, iar asupra corpului însuși pot fi îndeplinite acte de dispoziție care pot, de asemenea, să aibă caracter oneros.

³G. Cornu, Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens, 12-e édition, Montchrestien, Paris, 2005, p. 216 ; Ph. Malaurie, L. Aynè, Droit civil. Les personnes. Les incapacités, 5-e édition, Cujas, Paris, 1999, p. 238-240, care arată că dacă omul este considerat un lucru, dacă acceptă să fie considerat un lucru, dacă încetează să creadă că este om care trebuie respectat, « nu va mai exista speranță, iar sfârșitul speranței înseamnă sfârșitul civilizației ».

Se subliniază, cu îndreptățit temei, că libertatea parțială pe care legea i-o recunoaște omului asupra corpului său și care include dreptul acestuia de a consimți la efectuarea unor intervenții chirurgicale sau la prelevarea de țesuturi sau organe nu este un aspect al dreptului de dispoziție, privit ca atribut al dreptului de proprietate, ci o manifestare a drepturilor personalității, care sunt limitate de ordinea publică și bunele moravuri. Este mai presus de orice dubiu că, având caracter extrapatrimonial, atât în ansamblul său cât și în privința țesuturilor și organelor care îl compun, corpul uman este în afară de comerț, ceea ce corespunde naturii juridice a drepturilor personalității. Chiar și în situația în care sunt desprinse de corp și dobândesc astfel caracterul de „lucruri”, țesuturile și organele umane nu pot face obiectul unui drept patrimonial, așa încât ele nu devin „bunuri”.

2. Cadrul constituțional. În sistemul juridic actual, Constituția din 1991, revizuită în 2003, cuprinde dispoziții care interesează domeniul drepturilor personalității în general, și dreptul persoanei asupra propriului corp în special. Mai întâi, vom aminti dispozițiile art. 1 alin. 3 din Constituție: „România este stat de drept, democratic și social, în care *demnitatea omului, (...) libera dezvoltare a personalității umane (...)* reprezintă valori supreme (...)” – s.n. În doctrină s-a subliniat că libera dezvoltare a personalității umane ca valoare supremă garantată constituțional constituie „un vector al interpretării tuturor dispozițiilor constituționale privind libertatea”⁴, precum: dreptul la integritate psihică (art. 22), libertatea individuală (art. 23), dreptul la viață intimă, familială și privată (art. 26), libertatea conștiinței (art. 29), libertatea de exprimare (art. 30), dreptul la informație (art. 31). Dreptul la viață, dreptul la integritate fizică și dreptul la integritate psihică⁵ sunt reglementate de către Constituție în art. 22, astfel: „(1) Dreptul la viață și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sunt garantate”. (2) Nimeni nu poate fi supus torturii și nici unui fel de pedeapsă sau tratament inuman sau degradant. (3) Pedeapsa cu moartea este interzisă”. Cele trei drepturi menționate în același articol constituțional sunt într-o legătură indisolubilă dar nu se confundă din punct de vedere juridic. Dreptul la ocrotirea vieții intime, familiale și private este reglementat în art. 26 din Constituție, astfel: „(1) Autoritățile publice respectă și ocrotesc viața intimă, familială și privată. (2) Persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică și bunele moravuri”⁶. În doctrină s-a subliniat că

Doctrina noastră respinge teza dreptului de proprietate, *Ovidiu Ungureanu, Călina Jugastru*, op. cit., 2007, p. 22-24 ; *E. Chelaru*, *Drept civil. Persoanele*, 2008, p. 4-5.

⁴ *Dan Claudiu Dănișor*, *Constituția României comentată. Titlul I. Principii generale*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 62-65, care arată că libera dezvoltare a personalității umane, ca și demnitatea umană, constituie scopul în raport de care trebuie făcută interpretarea tuturor normelor constituționale și a celorlalte norme juridice în sistemul nostru; pentru importanța valorilor supreme prevăzute de Constituția României, a se vedea, *Dan Claudiu Dănișor*, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I. Teoria generală, Tratat, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 550-560

⁵ Pentru protecția dreptului la integritatea fizică și psihică, a se vedea și *Sebastian Rădulețu*, *Libertăți fundamentale*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2006, p. 80-107.

⁶ A se vedea și Curtea Constituțională, decizia nr. 162 din 22 mai 2001 referitoare la

dreptul la ocrotirea vieții intime, familiale și private are un conținut complex și constituie un aspect al respectării personalității omului, proclamată prin art. 1 din Constituției ca valoare supremă. În aceste condiții, nimeni nu poate să se amestece în viața intimă, familială sau privată a persoanei fără consimțământul explicit și liber exprimat al acesteia. Poate constitui o atingere a vieții intime, ascultarea, înregistrarea sau transmiterea unor imagini sau a vorbelor spuse de o persoană în asemenea condiții, fără consimțământul acesteia. Se admite că intră în dimensiunea vieții intime, familiale și private, dreptul exclusiv al persoanei la propria imagine. De asemenea, se arată că *dreptul persoanei de a dispune de ea însăși*, menționat în alineatul al doilea al art. 26 din Constituție, constituie un aspect al vieții intime și private și este unul din cele mai naturale, inalienabile și imprescriptibile drepturi ale omului⁷. Cunoscut și sub denumirea de dreptul persoanei de a dispune de corpul său sau de libertate corporală, acest drept a fost refuzat multă vreme din motive religioase, morale sau cutumiare, de aceea apare explicit în legislații mult mai târziu decât alte drepturi și libertăți.

Două aspecte trebuie reținute cu privire la dreptul persoanei de a dispune de ea însăși: mai întâi, numai persoana poate dispune de ființa sa, de integritatea sa fizică și de libertatea sa; pe de altă parte, prin exercitarea acestui drept, garantat constituțional, persoana nu trebuie să încalce drepturile altora, ordinea publică sau bunele moravuri. Vom reține, mai ales, că ordinea publică, bunele moravuri și respectarea drepturilor celorlalți constituie tot atâtea *limite constituționale* ale dreptului de a dispune de propriul corp, așa încât nicio lege nu ar putea admite exercitarea acestui drept astfel încât să încalce aceste limite. Prin consacrară acestui drept s-a creat cadrul constituțional reglementărilor care au apărut deja și care vor fi elaborate, în legislația noastră, în acest domeniu. În temeiul acestui drept se admite că persoana are posibilitatea să participe ca subiect de anchete,

---

excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 37 și ale art. 39 din Codul familiei, publicată în M. Of. nr. 453 din 9 august 2001 și în Pandectele Române nr. 4/2001, p. 1-2, în care autorul excepției critica dispozițiile legale respective, considerând că încalcă art. 26 alin. 1 din Constituție pentru că ar îngădui „posibilitatea de a divorța cu ușurință”, subminând în felul acesta „familia și societatea”. Curtea a respins excepția ca neîntemeiată, deoarece cele două texte enumeră cauzele de încetare a căsătoriei și stabilesc condițiile în care instanța poate pronunța divorțul, iar reglementarea precisă a acestor condiții are tocmai menirea de a nu permite desfacerea cu ușurință a căsătoriei; în acest fel, autoritățile publice dispun de elementele pe baza cărora își pot îndeplini obligația de ocrotire a vieții de familie impusă de art. 26 alin. 1 din Constituție. Pentru riscurile privind violarea intimității și a drepturilor civile ale omului când se apelează la un sistem de identificare biometrică, *Emilian Stancu, Gabriela Matei*, Evoluții în sistemele de identificare biometrică nord americană, în *Analele Universității București, Drept*, nr. IV-2004, p. 53-62.

⁷*Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu*, Drept constituțional și instituții politice, vol. I, ediția a XI-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 185-188, care arată că dreptul persoanei de a dispune liber de corpul său este o veche revendicare feministă, strâns legată de libertatea sexuală cu evitarea riscului maternității; în conținutul acestui drept, în timp, s-au regăsit dreptul de a folosi anticoncepționale, dreptul de avort, transsexualismul, dreptul de a dona organe sau țesuturi pentru transplant sau alte experiențe medicale și de inginerie genetică.

investigații, cercetări sociologice, psihologice, medicale sau de altă natură, să accepte să se supună unor experimente științifice, să accepte transplantul de organe sau țesuturi umane ori să participe ca subiect la operațiile de inginerie genetică.

Inviolabilitatea domiciliului este reglementată în art. 27 din Constituție: „(1) Domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul sau reședința unei persoane fără învoirea acesteia”. De asemenea, secretul corespondenței este reglementat în art. 28 din Constituție, astfel: „Secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al altor mijloace legale de comunicare este inviolabil”⁸.

În fine, vom menționa că art. 30 din Constituție care garantează *libertatea de exprimare*, are un alineat special prin care interzice exercitarea acestei libertăți astfel încât să prejudicieze demnitatea, onoarea, viața particulară ori dreptul la propria imagine. Astfel, mai întâi, primul alineat dispune: „Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile”. Pe de altă parte, al șaselea alineat prevede: „Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine”. Libertatea de exprimare permite persoanei să participe la viața politică, socială și culturală, manifestându-și public gândurile, opiniile, credințele etc. Dar această libertate nu poate fi absolută, ci este supusă unor limite care în stabilesc domeniul de exercitare. În aceste condiții, normele constituționale interzic și acele exprimări care urmăresc prejudicierea *demnității, onoarei, vieții particulare a persoanei și dreptul său la propria imagine*. De aici rezultă și ideea de protecția constituțională a valorilor umane menționate⁹.

3. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la titularii dreptului la viață, în sensul art. 2 din Convenție.

Convenția europeană a drepturilor omului dispune în articolul 2 : „(1) *Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege*. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege. (2) Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță: a) pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale; b) pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute; c) pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție”.

---

⁸Pentru analiza jurisprudenței C.E.D.O, *Corneliu Bîrsan*, Protecția dreptului la viață privată și familială, la corespondență și la domiciliu în Convenția europeană a drepturilor omului, în *Pandectele Române*, supliment la nr. 1/2003, 140 de ani de la nașterea lui Constantin Hamangiu (1863-1932) – culegere de studii, p. 11-72.

⁹Pentru limitele libertății de exprimare, a se vedea, *Sebastian Rădulețu*, Libertăți fundamentale, 2006, p. 157-161; pentru libertatea de exprimare, a se vedea, *Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu*, Drept constituțional și instituții politice, 2003, p. 212-214.

Dreptul la viață este primul drept substanțial reglementat de Convenția europeană a drepturilor omului, garantat „oricărei persoane” prin dispozițiile art. 2. Fără îndoială, el este esențial în sistemul drepturilor și libertăților fundamentale apărute prin Convenție pentru că protecția celorlalte drepturi ar rămâne fără obiect dacă nu ar fi consacrat și protejat efectiv dreptul la viață¹⁰.

În cele ce urmează vom prezenta numai jurisprudența care pune în discuție acele aspecte legate de titularii dreptului la viață în sensul art. 2 din Convenție. După cum s-a subliniat în doctrină, de vreme ce art. 2 dispune că dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege, trebuie clarificat ce se înțelege prin noțiunile de „persoană” și de „viață”, pentru a vedea, mai întâi, *cine* poate beneficia de protecția acestui drept, iar, pe de altă parte, de unde începe și unde încetează viața¹¹.

Primul aspect aduce în discuție aplicabilitatea art. 2 din Convenție în situația *copilului conceput*, dacă dreptul la viață astfel recunoscut se aplică și embrionului uman. Spre deosebire de art. 4 din Convenția americană a drepturilor omului care dispune că dreptul la viață este protejat *în general începând cu concepția copilului*, art. 2 din Convenția europeană nu dispune nimic privitor la limitele temporale ale dreptului la viață și nici nu definește persoana – titular al dreptului la viață.

Confruntată cu problema legitimității întreruperii voluntare de sarcină, Comisia Europeană a Drepturilor Omului a evitat să se pronunțe cu privire la faptul dacă aceasta cade sub incidența dispozițiilor art. 2 din Convenție. Prin acțiunea sa, reclamantul, căsătorit și tată a 3 copii, s-a plâns că adoptarea de către legislativul austriac, la data de 29 ianuarie 1974, a unei legi care permitea, în anumite condiții, întreruperea voluntară de sarcină, este de natură să încalce și art. 2 al Convenției, care protejează dreptul la viață. Comisia a statuat (decizia din 10 decembrie 1976, X contra Austriei) că nu este competentă să examineze compatibilitatea unei legi naționale cu dispozițiile Convenției decât cu privire la o situație concretă, nu în abstracto, iar cererea a fost introdusă de persoană care nu putea pretinde că are calitatea de „victimă directă” a legislației naționale respective¹². Pe de altă parte, într-o cauză în care reclamanta s-a plâns, invocând art. 8 din Convenție, care apără dreptul la viață privată și familială, împotriva unei decizii a Curții Constituționale germane, care limita posibilitatea recurgerii la întreruperea voluntară de sarcină, Comisia i-a recunoscut calitatea de victimă. În soluționarea cauzei (12 iulie 1977,

---

¹⁰Pentru analiza art. 2 din Convenție, *Corneliu Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I. Drepturi și libertăți, Ed. C.H.Beck, București, 2005, p. 156-197; *Dragoș Bogdan, Mihai Selegan*, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, Ed. All Beck, București, 2005, p. 1-56.

¹¹*Corneliu Bîrsan*, Protecția dreptului la viață în Convenția europeană a drepturilor omului, în *Curierul Judiciar* nr. 9/2002, p. 3-11.

¹²Argumentul reclamantului în sensul că oricare cetățean austriac este vizat de dispozițiile legii datorită consecințelor acesteia cu privire la viitorul țării și că el garantează să devină curatorul tuturor copiilor care s-ar naște dacă nu s-ar aplica legea, a fost reținut de Comisie ca semnificând că acesta a introdus o *actio popularis*, iar nu o acțiune individuală, prin care să reclame atingerea unui drept propriu, așa încât cererea a fost declarată inadmisibilă.

Bruggeman și Schente contra R.F. Germania) s-a subliniat că „nu se poate spune că sarcina privește numai domeniul vieții private; atunci când o femeie este însărcinată, viața sa privată este strâns legată de fătul care se dezvoltă”¹³.

În cazul unui avort determinat de motive de sănătate ale mamei, „avort terapeutic”, de natură a proteja viața și sănătatea mamei, Comisia a statuat (decizia din 13 mai 1980, *X contra Anglia*) că autorizarea întreruperii de sarcină dată de autoritățile britanice și incriminată de reclamant este compatibilă cu art. 2 par. 1 al Convenției, deoarece, practică în faza inițială a sarcinii, ea a avut drept scop protejarea vieții mamei¹⁴. Reclamantul s-a plâns împotriva autorizării date soției sale, de instanțele engleze, de a practica o întrerupere de sarcină, fără a se cere și consimțământul său. El a cerut instanțelor naționale să dispună interzicerea practicării întreruperii de sarcină de către soția sa, iar acestea i-au respins acțiunea, motivând că legea engleză nu acordă un asemenea drept soțului. Reclamantul a susținut că legislația engleză este contrară dispozițiilor art. 2 din Convenție, deoarece neagă dreptul la viață al copilului conceput dar nenăscut. Mai întâi, Comisia a constatat calitatea de victimă a reclamantului, având în vedere că dorința sa de a deveni tată a fost afectată de autorizarea practicării întreruperii de sarcină, așa încât cererea a fost declarată admisibilă. Cu ocazia examinării cereri pe fond, s-a constatat că noțiunea de „orice persoană” nu este definită de Convenție, chiar dacă este folosită în mai multe texte ale acesteia: art. 1, 2, 5, 6, 8, 11 și 13. În concepția Comisiei, noțiunea de „orice persoană” este folosită astfel încât este clar că ea privește o persoană născută, pentru că nu există niciun indicu care să arate că ea s-ar putea aplica unui subiect de drept înainte de nașterea sa. Mai mult, limitările prevăzute de art. 2 alin 2 din Convenție prin însăși natura lor, privesc numai persoane născute și nu au cum să fie aplicate copiilor concepuți¹⁵. În aceste condiții, folosirea generală a termenului „orice persoană” în Convenție și contextul în care el este reținut în art. 2 tind să susțină ideea că acest articol nu se aplică în

---

¹³Corneliu Bîrsan, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I. Drepturi și libertăți, 2005, p. 160-161, autorul subliniază prudența Comisiei care a evitat să vorbească despre viața fătului, considerând că nu este necesar să examineze în ce măsură copilul care se naște trebuie considerat „o viață”, în sensul art. 2 din Convenție. Comisia a constatat că în cauză nu au fost încălcate dispozițiile art. 8 din Convenție deoarece reglementarea întreruperii voluntare de sarcină nu constituie o ingerință în exercițiul dreptului la viață privată al mamei.

¹⁴Dragoș Bogdan, Mihai Selegan, Drepturi și libertăți fundamentale în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, 2005, p. 5; Corneliu Bîrsan, Protecția dreptului la viață în Convenția europeană a drepturilor omului, în Curierul Judiciar nr. 9/2002, p. 4-5.

¹⁵Este evident că textul Convenției are în vedere persoane născute (și uneori, cel puțin cu o anumită capacitate de acțiune – lit. b și c), când prevede că moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea primului alineat al articolului 2, dacă rezultă dintr-o recurgere absolut necesară la forță: a) pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale; b) pentru a efectua o arestare legală (a unei persoane, care trebuie să îndeplinească și condiția de vârstă pentru a răspunde penal – n.n.) sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute; c) pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.

privința copilului care se va naște. Comisia a reținut și divergențele care există cu privire la determinarea momentului în care se poate considera că începe viața: fie momentul concepției, fie momentul implantării embrionului în mucoasa uterină, de asemenea, momentul când fătul devine „vizibil” ori, în fine, momentul când el se naște viu.

Pe de altă parte, Comisia a examinat în ce măsură noțiunea de „viață” din art. 2 alin. 1 al Convenției poate fi interpretat ca aplicându-se și persoanei „care se va naște”, nu numai celei născute. S-a observat că nici noțiunea de „viață” nu este definită de Convenție, ceea ce înseamnă luarea în considerare, în interpretarea Comisie, de trei ipoteze posibile: 1) noțiunea de „viață” folosită de art. 2 alin. 1 nu privește, în niciun chip, copilul conceput; 2) copilului conceput i se poate recunoaște „un drept la viață”, care ar putea cuprinde anumite limitări implicite; 3) textul ar recunoaște copilului conceput un „drept la viață”, cu caracter absolut. Comisia a examinat numai ultima ipoteză și a plecat de la constatarea că „*viața fătului este intim legată de viața femeii care îl poartă, ceea ce înseamnă că ea nu poate fi avută în vedere separat*”. Dacă s-ar considera că art. 2 se aplică și fătului și că protecția instituită de acest articol ar trebui, în absența unor limitări exprese, să fie considerată ca absolută, ar trebui să se deducă de aici că avortul este interzis, chiar și atunci când sarcina pune în pericol viața mamei. Acest lucru ar însemna că viața fătului ar fi considerată ca fiind mai prețioasă decât viața mamei însărcinate¹⁶.

În cazul unei întreruperi voluntare de sarcină care nu era determinată de motive de sănătate ale mamei, Comisia a considerat că „nu trebuie să decidă dacă fătul poate beneficia de o anumite protecție în baza art. 2”, fără însă să excludă că „în anumite condiții, ar putea fi cazul, chiar dacă există divergențe considerabile între statele contractante asupra problemei de a ști în ce măsură art. 2 protejează dreptul la viață al unui copil ce se va naște”. În aceste condiții, Comisia a considerat că, presupunând că ea ar putea avea o anumită influență asupra acestora, totuși, într-un domeniu atât de delicat, „statele contractante trebuie să se bucure de o anumită putere discreționară” (decizia din 19 mai 1992, *H. contra Norvegiei*). În cauză, reclamantul era concubinel femeii autorizată de instanțele naționale norvegiene să practice întreruperea voluntară de sarcină. S-a considerat că poziția prudentă adoptată de Comisie încerca să evite repunerea în discuție a dreptului la avort, la acel moment larg consacrat de legislațiile statelor semnatare ale Convenției¹⁷.

---

¹⁶Comisia a considerat că o asemenea interpretare ar contrara obiectului și scopului Convenției, cu atât mai mult cu cât la momentul semnării acesteia – 4 noiembrie 1950, statele semnatare autorizau întreruperea voluntară de sarcină atunci când aceasta era necesară pentru salvarea vieții mamei, iar de atunci legislațiile naționale au evoluat în sensul liberalizării întreruperilor de sarcină.

¹⁷*L. Favoreu, P. Gaïa, R. Ghevontian, F. Mélin- Sucramanien, O. Pfersmann, J. Pini, A. Roux, G. Scoffoni, J. Tremeau, Droit des libertés fondamentales, 2e édition, Dalloz, Paris, 2001, p. 348.*

Într-o altă cauză, mai multe organizații de consultanță în materie de planificare familială și persoane fizice au contestat interdicția impusă de jursidicția națională de a da consultanță femeilor în stare să procreeze, cu privire la practicarea avortului în clinici din străinătate. Curtea a constatat încălcarea art. 10 al Convenției, care protejează dreptul la liberă exprimare și informare, dar a subliniat că în speță, nu este chemată să determine dacă prin Convenție este garantat dreptul la întreruperea voluntară de sarcină sau dacă dreptul la viață, recunoscut de art. 2, se aplică și embrionului uman. În speță, Open Door Counselling Ltd și Dublin Well Woman center Ltd sunt două asociații irlandeze, fără scop lucrativ, care se ocupă, printre altele, de sfătuirea femeilor însărcinate din Irlanda și le semnaleză, dacă acestea doresc, posibilitatea de a avorta în clinicile din Marea Britanie. La cererea Society for the Protection of Unborn Children (Societatea pentru protecția copiilor încă nenăscuți) împotriva celor două societăți s-au declanșat urmăriri de către Attorney General. Pe 16 martie 1988, Curtea Supremă consideră că sfaturile date de societăți contribuie la distrugerea vieții pe cale de a se naște, în disprețul dreptului constituțional la viață al copiilor care se vor naște, garantat în mod expres de art. 40 § 3 alin. 3 din Constituție. Ea dă un ordin prin care interzice respectivelor societăți, precum și funcționarilor sau agenților „de a ajuta femeile însărcinate, care aparțin jurisdicției sale, să meargă în străinătate pentru a avorta, indicându-le o clinică, lunând măsuri pentru deplasarea lor sau indicându-le anumite clinici, dându-le adresele și mijloacele de comunicare, sau în orice alt mod”. Cele două organizații și câteva consilieri au sesizat Comisia invocând încălcarea art. 10 și 8 din Convenție¹⁸. Verificând dacă restricția respectivă urmărea țeluri legitime, Curtea a observat că protecția garantată prin dreptul irlandez dreptului la viață al copilului care urmează să se nască se bazează pe profunde valori morale privind natura vieții. Ele s-au manifestat în atitudinea majorității poporului irlandez, care, la referendumul din 1983, a votat împotriva avortului. Restricția urmărea deci țelul legitim de a proteja morala, din care apărarea în Irlanda a dreptului la viață al copilului care urmează să se nască, constituie un aspect. Față de această concluzie, Curtea socotește inutil să cerceteze dacă pronumele „altora”, așa cum îl folosește art. 10 §2 din Convenție, include și copilul care urmează să se nască. Când verifică dacă restricția „este necesară într-o societate democratică”, instanța de contencios european pune în evidență că ea nu este chemată să determine dacă Convenția garantează un drept la avort sau dacă dreptul la viață, recunoscut de art. 2, este la fel de valabil și pentru fetus. În cauză, petiționarele nu au pretins că în Convenție se consacră un drept la avort ca atare, ci ele se plâng de ordin în măsura în care le restrânge libertatea de a comunica sau de a primi informații asupra întreruperii de sarcină în străinătate¹⁹.

---

¹⁸*Vincent Berger*, Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, Institutul Român pentru Drepturile Omului, București, 1998, traducere de Ionel Olteanu, Coriolan Atanasiu, ediția a doua revăzută și adăugită, p. 474-478; *L. Dubouis*, La liberté d' information sur les possibilités d' IVG à l' étranger au regard de la CEDH, Revue de droit sanitaire et social 1993, p. 32-41.

¹⁹Ceea ce a frapat Curtea a fost caracterul absolut al deciziei Curții Supreme: ea interzicea

De asemenea, într-o cauză referitoare la un avort neimpus de cauze medicale, făcut în contra voinței tatălui, Curtea a arătat că nu trebuie să decidă dacă fetusul poate să beneficieze de protecție în virtutea art. 2 din Convenție. Presupunând chiar că, în anumite circumstanțe, fetusul ar putea fi considerat ca titular al drepturilor protejate de art. 2, arată instanța, în cauză întreruperea sarcinii a fost făcută în conformitate cu legea italiană, care realizează un just echilibru între interesele femeii și necesitatea asigurării protecției fetusului (decizia din 5 septembrie 2002, cauza Bosso c. Italiei).

În fine, într-o cauză reclamanta pierduse sarcina în urma unei erori medicale și se plângea de faptul că legislația penală franceză nu incriminează acest gen de fapt. Curte a considerat că „punctul de plecare al dreptului la viață ține de marja de apreciere a statelor” și a evitat astfel să se implice în dezbaterile legate de determinarea noțiunii de „persoană” și a momentului în care începe dreptul la viață (Hotărârea Marii Camere din 8 iulie 2004, *cauza Vo contra Franței*)²⁰. Curtea a reținut însă particularitățile cauzei respective: dacă până în acel moment au fost examinate legislațiile naționale privitoare la întreruperea de sarcină, context în care s-a statat că un copil care urmează să se nască nu poate fi considerat persoană în sensul art. 2 din Convenției, de vreme ce dreptul său la viață, dacă există, este limitat implicit de dreptul la viață și la sănătate al mamei sale, în speță, era vorba de o femeie care înțelege să ducă o sarcină la termen, al cărui făt era într-o stare de sănătate normală, dar care a fost obligată să sufere un avort terapeutic din cauza neglijenței unui terț.

Cu privire la momentul până la care se întinde dreptul la viață, în jurisdicția europeană s-a pus și problema dacă se poate decuce din art. 2 al Convenției și

---

în mod „definitiv” să se comunice unor femei gravide informații asupra posibilității de avort în străinătate, fără a ține seama de vârsta și de starea de sănătate acelor interesate și nici de motivele pentru care solicită sfaturi pentru întreruperea de sarcină. Informațiile pe care ordinul încerca să le interzică figura deja în alte părți, și încă în modalități necontrolate de un personal calificat și care protejau mai puțin bine sănătatea femeilor. Ordinul a creat un risc pentru sănătatea acelor femei, care încercau să obțină o întrerupere a sarcinii într-un stadiu mai avansat, în lipsa unor sfaturi potrivite, fără a recurge la îngrijiri medicale postoperatorii. În aceste condiții, Curtea a decis că interdicția impusă petiționarilor este disproporționată față de obiectivele urmărite, așa încât a existat o încălcare a art. 10 din Convenție (15 voturi pentru, 8 împotriva).

²⁰*Corneliu Bîrsan*, Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, vol. I. Drepturi și libertăți, 2005, p. 166-168. Reclamanta a susținut că începutul vieții are un sens și o definiție universale, deoarece embrionul nu este „o masă celulară” sau un „lucru”, ci este „o persoană”. În caz contrar, ar însemna să se considere că ea nu a pierdut nimic, ceea ce este inadmisibil pentru o femeie însărcinată. În opinia ei, termenul de persoană din art. 2 trebuie luat în sensul de „ființă umană”, iar nu de individ dotat cu capacitate juridică. Dimpotrivă, Guvernul a susținut că, din moment ce pe plan filosofic sau medical nu există un răspuns definitiv cu privire la problema de a ști dacă și de când fătul devine o ființă umană, pe plan juridic, art. 2 din Convenție nu protejează dreptul lui la viață, în calitate de persoană umană. Expresia „orice persoană” din acest text trebuie interpretată ca aplicându-se după nașterea unei persoane.

dreptul de a muri²¹, iar instanța de contencios european a fost chemată să decidă și cu privire la euthanasie sau moartea medical asistată. În cauză, reclamanta, căsătorită de peste 25 de ani, mamă și bunică, paralizată și suferind de o boală degenerativă progresivă incurabilă, cu starea de sănătate deteriorată rapid în ultima perioadă, nu se mai putea exprima coerent și se alimenta cu ajutorul unui tub, dar își păstrase intacte capacitățile intelectuale. Având în vedere starea de sănătate complet degradată, ea a dorit să se sinucidă, dar nu era capabilă să acționeze singură pentru îndeplinirea acestui act. Ea cere sprijinul soțului ei, dar Legea engleză din anul 1961 privind sinuciderea prevede că oricine ajută o persoană să se sinucidă săvârșește o infracțiune. În aceste condiții, la 27 iulie 2001, reclamanta s-a adresat, prin avocat, procuraturii solicitându-i să se angajeze că nu va începe urmărirea penală împotriva soțului ei, dacă el o va ajuta să se sinucidă. La 8 august 2001 primește refuzul procuraturii care arată că „*oricât de neobișnuite ar fi circumstanțele, nu poate autoriza comiterea unei infracțiuni*”. În recursul formulat în fața Camerei Lorzilor, reclamanta a susținut că art. 2 al Convenției europene apără nu numai viața însăși, ci și dreptul la viață; textul protejează individul împotriva atingerilor aduse de autorități dreptului său la viață, dar, pe de altă parte, îi recunoaște acestuia dreptul de a alege între a trăi sau de a nu trăi. În consecință, o persoană poate să refuze un tratament medical de natură să-i salveze viața sau să i-o prelungească, după cum ea ar putea să aleagă să se sinucidă. Dacă cele mai multe persoane doresc să trăiască, altele pot să dorească să moară, iar art. 2 ar garanta, în opinia reclamantei, ambele drepturi. Prin decizia sa, Camera Lorzilor a respins recursul cu motivarea că dreptul englez distinge între întreruperea cursului vieții prin actul personal al celui în cauză – sinuciderea, și săvârșirea aceleiași fapte, prin intervenția unui terț sau cu asistența acestuia. Primul act nu este pedepsit, dar cel de al doilea constituie infracțiune. Așadar, nu se poate admite că neautorizarea sinuciderii asistate a încălca art. 2 al Convenției, pentru că acesta protejează dreptul la viață, nu și dreptul la sinucidere asistată. Epuizând căile interne, reclamanta s-a adresat Curții Europene, susținând că refuzul autorităților engleze de a acorda soțului ei imunitate de urmărire penală în cazul în care ar ajuta-o să se sinucidă, având în vedere circumstanțele cauzei și faptul că viața sa devenise penibilă din cauza bolii, constituie o încălcare a art. 2 din Convenție.

Curtea a considerat (Hotărârea din 29 aprilie 2002, *Prety c. Regatul Unit*) că dreptul la viață nu poate fi interpretat ca implicând un aspect negativ, iar art. 2 nu are nicio legătură cu calitatea vieții sau cu ceea ce o persoană alege să facă cu viața sa. El nu poate fi interpretat în sensul că ar conferi un drept diametral opus dreptului la viață, anume dreptul de a muri și nici nu poate crea un drept la autodeterminare, potrivit căruia un individ ar putea să aleagă moartea, mai degrabă

---

²¹C. Girault, *Le droit à l'épreuve des pratique euthanasiques*, PUAM, Collection du Centre de Droit de la santé 2002; N. Aumonier, B. Beignier, P. Letellier, *L' euthanasie, que sais-je ?*, PUF, Paris, 2001; Corneliu Bîrsan, *Problema euthanasiei pe rolul Curții de la Strasbourg : recunoaște Convenția existența unui „drept de a muri”?*, în *Pandectele Române* nr. 4/2002, p. 174 și urm; Adrian Bogdan, *Considerații privind euthanasia*, în *Revista de științe juridice* nr. 1-2/2005, p. 195-198, <http://drept.ucv.ro/Cercetare/RSJ>

decât viața. Așadar, „nu se poate deduce din art. 2 al Convenției niciun drept de a muri, fie cu ajutorul unui terț, fie cu ajutorul unei autorități publice”²².

De curând, Italia a fost scena unor controverse în problema delicată a euthanasiei. O femeie în vârstă de 38 de ani se afla de aproape 17 ani în comă, după ce în anul 1992 fusese victima unui tragic accident de circulație. Tatăl său solicita încă din anul 1999 dreptul de a opri hrănirea ficei sale, iar în anul 2008 justiția i-a recunoscut dreptul de a muri prin deconectarea de la aparate. În februarie 2009 Curtea de Casație a decis că femeia are dreptul să moară, dar imediat premierul italian a emis un decret prin care interzicea euthanasierea ei. Pentru că președintele italian a refuzat să semneze decretul, guvernul l-a înaintat Parlamentului, însă, în tot acest timp, doctorii au acționat conform hotărârii Curții de Casație²³.

4. Soluțiile proiectului Noului Cod civil român. În Cartea I – „Despre persoane”, titlul II – „Persoana fizică”, Capitolul al II-lea, intitulat „Respectul ființei umane și al drepturilor ei inerente”, art. 58-91, proiectul Noului Cod civil (varianta martie 2009)²⁴ cuprinde dispoziții cu privire la drepturile personalității în general, și dreptul persoanei asupra propriului corp în special. Capitolul respectiv are patru secțiuni: prima, Dispoziții comune, art. 58-60; Secțiunea a 2-a, Drepturile la viață, la sănătate și la integritate ale persoanei fizice – art. 61- 76; Secțiunea a 3-a, Respectul vieții private și al demnității persoanei umane²⁵, art. 77-87, Secțiunea a 4-a, Respectul datorat persoanei și după decesul său, art. 88-91.

---

²² A se vedea, Cauza *Pretty c. Regatul Unit*, traducere, rezumat și comentariu, *Corneliu Liviu Popescu*, în *Curierul Judiciar* nr5/2002, p. 125-132. Cu privire la euthanasia pasivă, situația în care o persoană refuză să primească mâncare ori un tratament indispensabil pentru menținerea vieții, Comisia a considerat că legiuitorul național nu poate fi criticat pentru faptul de a nu o fi incriminat, decizia din 10 februarie 1993, *Widmer c. Elveției*.

²³ Vestea morții femeii, la 9 februarie 2009, nu a oprit disputele pe marginea acestui caz. Premierul italian și-a exprimat regretul că « acțiunile guvernului de salvare a unei vieți au fost împiedicate », iar reacția Vaticanului a fost și mai dură : « au ucis o persoană inocentă, incapabilă să se apere ». Moartea femeii a survenit chiar în timp ce Senatul discuta cazul ei, iar după un minut de reculegere, senatorii au avut un schimb dur de replici, unii susținând că « nu a murit, a fost ucisă »; forțele de dreapta, inspirate de ideile catolice, au respins euthanasierea, iar cele de stânga au susținut hotărârea familiei de a obține în justiție decuplarea de la aparate și executarea deciziei judecătorești, a se vedea și <http://www.europafm.ro>.

²⁴ O primă variantă a proiectului a fost promovată de Guvern în ianuarie 2004 și adoptată de prima Cameră a Parlamentului în septembrie 2004. În cursul dezbaterilor în Camera Deputaților a apărut necesitatea unei revizuirii substanțiale a proiectului, așa încât dezbaterile parlamentare au fost suspendate, pentru a face posibilă îmbunătățirea soluțiilor legislative propuse.

²⁵ A se vedea și *Florin Streteanu*, Deținerea și folosirea de către autorități a unor date cu caracter personal în raport cu dispozițiile art. 8 din Convenția europeană a drepturilor omului, în *Studia-Iurisprudentia Universitatis Babeș-Bolyai* nr. 2/2000, p. 18-24.

Mai întâi, art. 58 (*Drepturile personalității*) prevede: „(1) Orice persoană are dreptul la viață, la sănătate, la integritate fizică și psihică, la onoare și reputație, precum și la respectarea vieții sale private. (2) Aceste drepturi sunt incesibile”. Atributele de identificare sunt menționate în art. 59, astfel: „orice persoană are dreptul la nume, la domiciliu, la reședință, precum și la o anumită stare civilă, dobândite în condițiile legii”. În fine, art. 60 (Dreptul de a dispune de sine însuși) prevede: „Persoana fizică are dreptul să dispună de sine însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau bunele moravuri”.

Secțiunea a 2-a, intitulată „*Drepturile la viață, la sănătate și la integritate ale persoanei fizice*” cuprinde dispoziții privind: garantarea drepturilor inerente ființei umane, interzicerea practicii eugenice, intervențiile asupra caracterelor genetice, inviolabilitatea corpului uman, examenul caracteristicilor genetice, condițiile intervențiilor în scop terapeutic sau în scop de cercetare științifică asupra unei persoane majore și asupra unui minor, prelevarea și transplantul de la persoanele în viață

Astfel, art. 61 prevede: „(1) Viața, sănătatea și integritatea fizică și psihică a oricărei persoane sunt garantate și ocrotite în mod egal de lege. (2) Interesul și binele ființei umane trebuie să primeze asupra interesului unic al societății sau al științei”. Potrivit art. 62 este interzisă orice practică eugenică: „Nimeni nu poate aduce atingere speciei umane. (2) Este interzisă orice practică eugenică prin care se tinde la organizarea selecției persoanelor”. De asemenea sunt interzise, potrivit art. 63, intervențiile asupra caracterelor genetice: „(1) Sunt interzise orice intervenții medicale asupra caracterelor genetice având drept scop modificarea descendenței persoanei, cu excepția celor care privesc prevenirea și tratamentul maladiilor genetice. (2) Este interzisă orice intervenție având drept scop crearea unei ființe umane genetic identice unei alte ființe umane vii sau moarte, precum și crearea de embrioni umani în scopuri de cercetare. (3) Utilizarea tehnicilor de procreație asistată medical nu este admisă pentru alegerea sexului viitorului copil decât în scopul evitării unei boli ereditare grave legate de sexul acestuia”.

Inviolabilitatea corpului uman este consacrată în art. art. 64, astfel: „(1) Corpul uman este inviolabil. (2) Orice persoană are dreptul la integritatea sa fizică și psihică. Nu se poate aduce atingere integrității ființei umane, decât în caz de necesitate terapeutică și numai în acest scop”. De asemenea, art.65 (Examenul caracteristicilor genetice) dispune: „(1) Examenul caracteristicilor genetice ale unei persoane nu poate fi întreprins decât în scopuri medicale sau de cercetare științifică, efectuate în condițiile legii. (2) Identificarea unei persoane pe baza amprentelor sale genetice nu poate fi efectuată decât în cadrul unei proceduri judiciare civile sau penale, după caz, sau în scopuri medicale ori de cercetare științifică, efectuate în condițiile legii”. Sunt interzise actele care au ca obiect conferirea unei valori patrimoniale corpului uman, elementelor sau produselor sale, sub sancțiunea nulității absolute, cu excepția cazurilor expres prevăzute de lege (art. 66).

În continuare sunt reglementate condițiile în care pot fi făcute intervențiile asupra unei persoane majore. Mai întâi, art.67 prevede: „(1) Nicio persoană nu poate fi supusă experiențelor, testelor, prelevărilor, tratamentelor sau altor

intervenții în scop terapeutic sau în scop de cercetare științifică, decât după ce aceasta și-a dat consimțământul în scris, în mod liber și în cunoștință de cauză, și numai dacă nu i se aduce atingere vieții sau integrității sale fizice și psihice. (2) Persoana în cauză trebuie să fie în prealabil și în mod corespunzător informată cu privire la scopul, natura, consecințele și riscurile intervenției medicale. (3) Până în momentul intervenției medicale consimțământul poate fi revocat oricând, chiar și verbal, dacă, după împrejurări, revocarea scrisă nu era cu putință. (4) Cel care a suferit daune nejustificate în urma unei intervenții are dreptul la o reparație echitabilă care să compenseze pierderile sau constrângerile fizice și psihice suferite. Indemnizația se stabilește de comun acord, iar în lipsă, de către instanța judecătorească”. În cazurile excepționale, când persoana în cauză nu-și poate da consimțământul la efectuarea unei intervenții terapeutice, poate fi luată în considerare, după împrejurări, voința anterior exprimată de către aceasta (art. 68). Pe de altă parte, în cazul în care este amenințată grav viața, sănătatea sau integritatea unei persoane aflate în imposibilitate de a-și exprima consimțământul în timp util, aceasta poate fi supusă unor tratamente sau intervenții în scop terapeutic, cu condiția ca ele să fie efectuate în beneficiul său direct. Cu toate acestea, este interzisă folosirea de tratamente, intervenții sau tehnici neomologate ori ale căror consecințe ar fi intolerabile pentru persoana în cauză, după caz (art. 69).

Situația intervențiilor în scop terapeutic asupra unui minor este prevăzută în art. 70-71. Astfel, intervențiile în scop terapeutic asupra minorului care nu a împlinit vârsta de 14 ani sau asupra unei persoane lipsite de discernământ din cauza unui handicap, unei tulburări mintale grave sau dintr-un alt motiv similar se pot efectua numai cu consimțământul reprezentantului, al ocrotitorului legal sau, după caz, al mandatarului ori curatorului, precum și cu autorizarea instanței tutelare dacă intervențiile respective prezintă un risc serios pentru sănătatea persoanei ori dacă ar putea avea efecte grave și ireversibile. Minorul care a împlinit vârsta de 14 ani poate consimți singur la efectuarea intervențiilor în scop terapeutic. Cu toate acestea, este necesar și consimțământul părinților sau, după caz, al ocrotitorului legal, precum și autorizarea instanței tutelare dacă intervenția în scop terapeutic prezintă un risc serios pentru sănătatea minorului ori dacă aceasta ar putea avea efecte grave și ireversibile. Dacă minorul care a împlinit vârsta de 14 ani refuză să-și dea consimțământul, intervențiile nu se pot face decât cu autorizarea prealabilă a instanței tutelare, în condițiile art.74, cu excepția cazurilor urgente în care viața sau integritatea fizică a minorului este grav amenințată, situație în care consimțământul părinților sau, după caz, al ocrotitorului legal este suficient. Pe de altă parte, intervențiile în scop de cercetare științifică asupra unui minor sau asupra unei persoane lipsite de discernământ din cauza unui handicap, unei tulburări mintale grave sau dintr-un alt motiv se pot efectua, în condițiile legii, numai cu consimțământul reprezentantului, al ocrotitorului său legal sau, după caz, al mandatarului ori curatorului. Refuzul minorului sau al persoanei lipsite de discernământ împiedică efectuarea acestor operații.

Sunt prevăzute și condițiile intervențiilor în scop de cercetare științifică. Mai întâi, acestea pot fi efectuate numai dacă nu există o altă metodă cu efecte

comparabile, dacă riscurile pentru persoana în cauză nu sunt disproporționate în raport cu avantajele posibile ale cercetării și dacă intervenția este acceptabilă din punct de vedere științific și al eticii medicale (art. 72). Pe de altă parte, intervențiile în scop de cercetare științifică asupra unui minor sau asupra unei persoane lipsite de discernământ din cauza unui handicap mintal, unei tulburări mintale grave sau dintr-un alt motiv similar, se pot efectua numai dacă, pe lângă condițiile generale, rezultatele previzibile sunt de natură fie să aducă un beneficiu real și direct sănătății sale, fie să contribuie în mod semnificativ și cu un risc minim pentru persoana în cauză, la dezvoltarea științei medicale (art. 73). Se prevede că instanța poate autoriza aceste intervenții, în anumite condiții impuse de art. 74, astfel: „(1) Instanța tutelară va putea autoriza, la cererea persoanei interesate, efectuarea operațiilor în scop terapeutic sau de cercetare științifică, dacă persoanele al căror consimțământ este cerut de lege sunt în imposibilitate de a-și exprima voința sau refuză în mod nejustificat să-și dea acordul. (2) Instanța va administra orice probă admisă de lege și va putea asculta membri ai familiei, rude, afini sau alte persoane, ținând seama de relațiile personale și interesul pe care îl manifestă față de cel în cauză”.

Cu privire la prelevarea și transplantul de la persoanele în viață, art. 75 alin. 1 prevede că de la donatori în viață se face numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege. Se interzice prelevarea de organe, țesuturi și celule de origine umană de la minori, precum și de la persoanele aflate în viață, lipsite de discernământ din cauza unui handicap mintal, unei tulburări mintale grave sau dintr-un alt motiv similar, în afara cazurilor expres prevăzute de lege (art. 75 alin. 2).

În fine, art. 76 prevede că la cererea persoanei interesate, instanța poate lua toate măsurile necesare pentru a împiedica sau a face să înceteze orice atingere ilicită adusă integrității corpului uman, precum și pentru a dispune repararea daunelor materiale și morale suferite.

Secțiunea a 3-a, „*Respectul vieții private și al demnității persoanei umane*”, cuprinde dispoziții privind dreptul la viața privată, dreptul la demnitate, publicitatea vieții private și prelucrarea datelor personale. Potrivit art.77: „(1) Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private. (2) Nimeni nu poate fi supus vreunor imixțiuni în viața intimă, personală sau de familie, nici în domiciliul sau corespondența sa, fără să existe consimțământul său ori fără ca legea să permită acest lucru”²⁶. La rândul său, art. 78 dispune: „(1) Orice persoană are dreptul la

---

²⁶Potrivit dispozițiilor art. 9 alin. 1 Cod civil francez, „Oricine are dreptul la respectarea vieții sale private”, iar alineatul al doilea dispune: „Judecătorii pot, fără a se atinge de repararea pagubei suferite, să prescrie orice măsură, precum sechestrul, urmărirea și altele, apte a împiedica sau a face să înceteze o atingere adusă intimității vieții private; aceste măsuri pot, dacă este urgent, să fie luate pe cale de ordonanță președințială”. În jurisprudența franceză s-a considerat, spre exemplu, că nu constituie o încălcare a art. 9 situația în care recurentul fusese fotografiat în fața unei clădiri publice, astfel încât nimic nu îl individualizează din grupul persoanelor surprinse în cadrul centrat nu pe persoana acestuia, ci pe un eveniment de actualitate în care se găsea amestecat ca urmare a unei coincidențe datorate circumstanțelor ce țin exclusiv de viața sa profesională. El pretindea că

respectarea demnității sale. (2) Este interzisă orice atingere adusă imaginii, onoarei și reputației unei persoane, fără consimțământul acesteia sau fără ca legea să permită acest lucru”.

Este interzisă utilizarea, în mod public, a înregistrărilor imaginii sau vocii unei persoane, fără acordul acesteia. Este, de asemenea, interzisă utilizarea, în mod public, a corespondenței, manuscriselor sau altor documente personale, precum și a informațiilor din viața privată a unei persoane, fără acordul acesteia, dacă sunt de natură să aducă atingere imaginii sau reputației sale. Fac excepție cazurile în care utilizarea este permisă prin lege sau când prezintă un interes public justificat (art. 79). Sunt menționate exemplificativ, în art. 80, situațiile considerate ca atingeri aduse vieții private: a) intrarea fără drept în locuință sau luarea din aceasta a oricărui obiect fără acordul celui care o ocupă în mod legal; b) interceptarea fără drept a unei convorbiri private săvârșite prin orice mijloace tehnice; c) captarea ori utilizarea imaginii sau a vocii unei persoane, dacă aceasta nu se află într-un loc public; d) difuzarea de imagini ale persoanei, filmată în propria locuință sau în orice alte locuri private, fără acordul acesteia; e) difuzarea de imagini care prezintă interioare sau aspecte exterioare ale locuinței private, fără acordul celui care o ocupă în mod legal; f) ținerea vieții private sub observație, prin orice mijloace, în afară de cazurile prevăzute expres de lege; g) difuzarea de știri, debateri, anchete sau de reportaje scrise sau audiovizuale privind viața intimă, personală sau de familie, fără acordul persoanei în cauză; h) difuzarea de materiale conținând imagini privind o persoană aflată la tratament în unitățile de asistență medicală, precum și a datelor cu caracter personal privind starea de sănătate, problemele de diagnostic, prognostic, tratament, circumstanțe în legătură cu boala și cu alte diverse fapte, inclusiv rezultatul autopsiei, fără acordul persoanei în cauză, iar în cazul în care aceasta este decedată, fără acordul familiei sau al persoanelor îndreptățite; i) utilizarea numelui, imaginii, vocii sau asemănării cu o altă persoană în alt scop decât informarea legitimă a publicului; j) difuzarea sau utilizarea corespondenței, manuscriselor sau a altor documente personale, inclusiv a datelor privind domiciliul, reședința, precum și numerele de telefon ale unei persoane sau ale membrilor familiei sale, fără acordul persoanei căreia acestea îi aparțin sau care, după caz, are dreptul de a dispune de ele²⁷. Când însuși cel la care se referă o

---

publicarea în ziarul „France Soir” a unei fotografii în care el figurează, poză ce ilustra un articol despre „arsenalul bărboșilor” cu referire la o razie a poliției îndreptată împotriva „mediilor islamiste”, ar fi încălcat dispozițiile art. 9 C.civ. fr. Curtea de apel i-a respins acțiunea, iar în recursul declarat el reproșa nesocotirea dreptului său la respectarea vieții private din moment ce, practicant israelit purtând barbă, se găsea asimilat persoanelor implicate în acțiunea poliției, fiind identificabil în fotografie, Cass.fr., s. I civ., dec. din 25 ianuarie 2000, traducere în Studia-Iurisprudentia Universitatis Babeș-Bolyai nr. 2/2000, p. 149.

²⁷Codul civil al Quebec-ului, prevede în art. 35 că orice persoană are dreptul la respectarea reputației și a vieții sale private; nicio atingere nu poate fi adusă vieții private a unei persoane fără ca ea sau moștenitorii să consimtă la aceasta sau fără ca legea să autorizeze. Potrivit art. 36, ot fi considerate atingeri atuse vieții private a unei persoane următoarele: pătrunderea în locuință sau luarea de acolo a oricărui bunuri; interceptarea sau utilizarea

informație sau un material le pune la dispoziția unei persoane fizice ori persoane juridice despre care are cunoștință că își desfășoară activitatea în domeniul informării publicului, consimțământul pentru utilizarea acestora este prezumat, nefiind necesar un acord scris (art. 81).

Cu privire la prelucrarea datelor personale, mai întâi, art. 82 prevede că orice prelucrare a datelor cu caracter personal, prin mijloace automate sau neautomate, se poate face numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege. Prin date cu caracter personal se înțelege orice informație referitoare la o persoană fizică identificată sau, după caz, care poate fi identificată, în mod direct ori indirect, prin referire la un număr de identificare sau la unul ori mai multe elemente specifice identității sale fizice, fiziologice, psihice, economice, culturale, sociale sau politice.

Dispoziții cu privire la „dosarele persoanele” sunt prevăzute în art. 83-85. Astfel, se dispune că nicio persoană, autoritate sau instituție publică având atribuții de prelucrare a datelor cu caracter personal nu poate întocmi, deține sau distruge un dosar privitor la o anumită persoană decât în cazurile și în condițiile prevăzute prin lege. În toate cazurile, ea nu poate aduna și conserva decât acele informații ce corespund scopului pentru care s-a constituit dosarul (art. 83). Pe de altă parte, nimeni nu are dreptul ca, fără acordul persoanei cu privire la care s-a constituit dosarul sau fără autorizarea prevăzută de lege, să comunice date din acel dosar terților și nici să folosească informațiile pe care le deține în alte scopuri decât cele prevăzute de lege. Cu privire la accesul la propriul dosar art. 85 prevede: „(1) Cel care deține un dosar privind o altă persoană nu îi poate interzice acesteia din urmă accesul la acel dosar decât dacă justifică un interes serios și legitim. (2) Accesul la informațiile cu caracter personal prelucrate sau deținute de o altă persoană, autoritate sau instituție publică, după caz, este gratuit”²⁸.

---

intenționată a unei comunicații private; captarea sau utilizarea imaginii sau a vocii sale atunci când persoana se află în spații private; supravegherea vieții sale private prin orice mijloc; utilizarea numelui său, a imaginii sale, a asemănării sau a vocii sale în alte scopuri decât informarea legitimă a publicului; utilizarea corespondenței sale, a manuscrisurilor sau altor documente personale (Code civil du Québec. Lois connexes, Les éditions Yvon Blais Inc, 1994).

²⁸Codul civil al Quebec-ului cuprinde dispoziții privitoare la „dosar” în art. 37 – 41 (capitolul 3 – Despre respectarea reputației și a vieții private, titlul II). Astfel, se prevede că „Orice persoană care constituie un dosar privitor la altă persoană trebuie să aibă un interes serios și legitim pentru aceasta. Ea nu poate să adune decât informațiile pertinente obiectului declarat al dosarului și nu poate, fără consimțământul interesatului sau a unei dispoziții legale să le comunice terților sau să le utilizeze în scopuri incompatibile cu cele de la constituirea sa; ea nu poate, cu atât mai mult, în constituirea sau utilizarea dosarului să ducă în alt mod atingere vieții private a interesatului și nici reputației sale” (art. 37). Potrivit art. 38: „orice persoană poate în mod gratuit să consulte și să dispună rectificarea unui dosar pe care o altă persoană îl deține cu privire la ea, fie pentru a lua o decizie în ceea ce o privește fie pentru a informa un terț; ea poate să dispună reproducerea dosarului cu cheltuieli rezonabile. Informațiile cuprinse trebuie să fie accesibile într-o transcriere inteligibilă”. De asemenea, acela care deține un dosar cu privire la altă persoană nu poate să-i refuze acesteia accesul la informațiile cuprinse acolo decât dacă acesta nu justifică un interes serios și legitim sau dacă informațiile nu sunt susceptibile de a vătăma serios un terț

Este reglementat un „drept de intervenție asupra datelor personale”, în sensul că orice persoană are dreptul, în mod gratuit, să verifice și să ceară, în condițiile legii, rectificarea sau actualizarea datelor inexacte, incomplete sau echivoce din dosarul său, radierea datelor perimate sau nejustificate prin obiectul acelui dosar, precum și să formuleze, când este cazul, comentarii sau observații cu privire la informațiile pe care acesta le conține (art. 86). Și, în fine, se admite, cu valoare de principiu, dreptul de a se adresa justiției în această materie, potrivit art. 87: „(1) Dacă legea nu prevede condițiile și modalitățile de exercitare a dreptului la consultarea sau rectificarea unui dosar, acestea vor fi determinate de instanța judecătorească, la cererea persoanei interesate. (2) În toate cazurile, dreptul la daune-interese al persoanei care a suferit un prejudiciu în urma unei prelucrări de date cu caracter personal sau a ținerii unui dosar, efectuate fără acordul persoanei interesate ori cu nerespectarea dispozițiilor legale, rămâne neatins și poate fi valorificat în condițiile dreptului comun. Orice clauză contrară este considerată nescrisă”.

În fine, secțiunea a 4-a, intitulată „*Respectul datorat persoanei și după decesul său*”, cuprinde dispoziții menite să interzică atingerea memoriei persoanei decedate. Mai întâi, art. 88 prevede că persoanei decedate i se datorează respect cu privire la memoria sa, precum și cu privire la corpul său. Este interzis a se aduce atingere memoriei persoanei decedate prin cuvinte, gesturi, prin expunere la batjocură ori prin atribuirea unui defect, a unei boli sau infirmități care, chiar dacă ar fi fost reale, nu ar fi trebuit să fie relevate (art. 89 alin. 1). Constituie atingere adusă memoriei unei persoane decedate și afirmarea sau imputarea în public, prin orice mijloace, a unei fapte determinate privitoare la acea persoană, care, dacă ar fi fost adevărată, ar fi expus acea persoană, în timpul vieții, la o sancțiune penală, administrativă sau disciplinară, ori disprețului public (art. 89 alin. 2). Este admisibilă proba verității celor afirmate sau imputate dacă afirmarea sau imputarea au fost săvârșite pentru apărarea unui interes legitim. La rândul său, art. 90 prevede: „(1) Orice persoană poate determina felul propriilor funeralii și poate dispune cu privire la corpul său după moarte. În cazul celor lipsiți de capacitate de exercițiu sau al celor cu capacitate de exercițiu restrânsă este necesar și consimțământul scris al părinților sau, după caz, al tutorelui²⁹. (2) În lipsa dorinței

---

(art. 39). Se prevede, pe de altă parte, că orice persoană poate să dispună corectarea într-un dosar care o privește a informațiilor inexacte, incomplete sau echivoce; poate să ceară înlăturarea unei informații perimate sau care nu se justifică prin obiectul dosarului sau să formuleze în scris comentarii și să le depună în dosar. Rectificarea este notificată imediat oricăreia persoane care a primit informații în ultimele 6 luni și în special persoanei care a produs acele informații. Aceleași reguli se aplică și cereri de rectificare dacă ea este contestată (art. 40). În fine, potrivit art. 41, atunci când legea nu prevede condițiile și modalitățile de exercitare a dreptului de consultare sau de rectificare a unui dosar, instanța poate să le stabilească la cerere. De asemenea, orice dificultate în exercițiul acestor drepturi este soluționată de instanță, la cerere.

²⁹ În dreptul francez, Legea din 15 noiembrie 1887, marcată de preocuparea de a impune respectul laicității, a prevăzut că „orice major sau minor emancipat, în stare de a testa, poate

expresie a persoanei decedate, va fi respectată, în ordine, voința soțului, părinților, descendenților, rudelor în linie colaterală până la al patrulea grad inclusiv, legatarilor universalii sau cu titlu universal ori dispoziția primarului comunei, orașului, municipiului sau a sectorului municipiului București în a cărui rază teritorială a avut loc decesul”³⁰. În fine, se prevede că prelevarea de organe, țesuturi și celule umane, în scop terapeutic sau științific, de la persoanele decedate se efectuează numai în condițiile prevăzute de lege (art. 91).

---

să decidă condițiile funerarelor sale, mai ales cu privire la caracterul civil sau religios care va fi dat acestora și modul de îngropare”; „voința sa exprimată într-un testament sau într-o declarație dată la notar sau sub semnătură privată, are aceeași forță juridică a oricărei dispoziții testamentare privind bunurile și este supusă aceluiași reguli privind condițiile de revocare (art. 3 alin. 1 și 3).

³⁰Codul civil al Quebec-ului (Capitolul IV - *Despre respectarea corpului după deces*): potrivit art. 42, majorul poate să organizeze funeraliile și modul de dispoziție asupra corpului său, iar minorul are această posibilitate cu acordul scris al titularului autorității părintești sau al tutorelui său; în lipsa voinței exprimate de defunct aceasta va ramane la voința mostenitorilor sau a succesibililor; în ambele cazuri mostenitorii sunt ținuți să acționeze, iar cheltuielile sunt în sarcina succesiunii. Potrivit art. 43, majorul sau minorul de peste 14 ani poate, în scop medical sau științific, să doneze corpul sau să autorizeze prelevarea de organe sau țesuturi din acesta; minorul sub 14 ani are această posibilitate cu acordul titularului autorității părintești sau tutorelui său; aceasta voință este exprimată verbal în fața a doi martori fie în scris, și poate fi revocată de aceeași manieră. Potrivit art. 44, în lipsa voinței cunoscute sau prezumate a defunctului prelevarea poate fi efectuată cu acordul persoanei care putea să consimtă la îngrijiri. Consimțământul nu e necesar atunci când doi medici atestă în scris imposibilitatea de a-l obține în timp util, urgența intervenției sau speranța serioasă de a salva o viață umană și de a ameliora astfel calitatea acestei vieți. Potrivit art. 45, prelevarea nu poate fi făcută înainte ca decesul donatorului să fie constatat de doi medici, care nu participă nici la prelevare nici la transplant. Pe de altă parte, potrivit art. 46 autopsia poate fi efectuată în cazurile prevăzute de lege sau dacă defunctul a consimțit deja la efectuarea ei; poate fi făcută de asemenea cu consimțământul persoanei care putea să consimtă la îngrijiri. Acela care cere autopsierea sau care a consimțit la ea are dreptul de a primi o copie după raportul de autopsie. Instanța poate dacă circumstanțele o justifică să dispună autopsia defunctului la cererea unui medic sau a unei persoane interesate; în acest ultim caz ea poate să restrângă parțial divulgarea raportului de autopsie (art. 47). În fine, potrivit art. 48, nimeni nu poate să îmbălsămeze, să înhumeze sau să incinereze un corp înainte de constatarea decesului și de a trece 6 ore de la această constatare. Este permisă, cu respectarea dispozițiilor legale, exhumarea dacă instanța decide, dacă destinația locului unde este înhumat se schimbă, dacă este cazul de a-l înhuma în alt loc sau de a-i repara mormântul.